

ophy, Johann Baptist Schad (1758-1834) — the author of the fundamental course on natural law «Institutiones juris naturae». Shad's contribution to the development of the science of international law consists primarily in the fact that in his natural law course «Institutes juris naturae» he, although in a rather brief form, shed light on the main issues of international law, to which he devoted a separate chapter, which is called «Jus gentium» (law of nations). He defines the universal law of nations as «natural law itself applicable to nations» and «indicates what obligations and laws nations should mutually respect for each other». In course on natural law «Institutiones juris naturae» J. B. Schad paid attention to the study of fundamental rights of states, the principle of equality of states, international treaties, and the law of war. The philosophical and political-legal doctrine of J. B. Schad largely influenced the formation of the methodological foundations of the Kharkiv school of international law, in which a natural-legal approach to understanding the essence and legally binding force of international law clearly dominated during almost the entire XIX century.

Key words: history of science of international law, history of Ukrainian science of international law, theory of international law, natural law, J. B. Schad.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-392-398

УДК 341.1

І. М. ПРОЦЕНКО
кандидат юридичних наук

ПРАВА ІНОЗЕМЦІВ ЯК СКЛАДОВА «ЛЮДСЬКОГО ВИМІРУ» ОБСЄ

Міжнародно-правове регулювання прав іноземців є малодослідженою сферою науки міжнародного права. У статті розкриваються основи регулювання окремих прав іноземців у рамках ОБСЄ. Ключовим напрямом діяльності цієї міжнародної організації є так званий людський вимір, який полягає у розробці норм та здійсненні діяльності, пов'язаних із правами людини та демократією.

Ключові слова: права іноземців, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, «людський вимір» ОБСЄ.

Проценко И. Н. Права иностранцев как составляющая «человеческого измерения» ОБСЕ

Международно-правовое регулирование прав иностранцев является малоисследованной областью науки международного права. В статье раскрываются основы регулирования отдельных прав иностранцев в рамках ОБСЕ. Ключевым направлением деятельности этой международной организации является так называемое человеческое измерение, которое заключается в разработке норм и осуществлении деятельности, связанных с правами человека и демократией.

Ключевые слова: права иностранцев, Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, «человеческое измерение» ОБСЕ.

Protsenk I. The rights of foreigners as a component of the OSCE's «human dimension»

The international legal regulation of the rights of foreigners is a little studied sphere of science of international law. The article describes the basics of regulating individual rights of foreigners within the OSCE. Since the key activity of this international organization is the

so-called «human dimension», which consists in developing norms and carrying out activities related to human rights and democracy.

Key words: *rights of foreigners, Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE human dimension.*

Міграція є тим соціальним процесом, який був знайомий людині з часу її виникнення й, безумовно, став одним з чинників, що сприяв її розвитку та розвитку людства в цілому. Однак у різні історичні періоди та на різних територіях земної кулі до іноземців та їх правового статусу ставилися по-різному. Наприклад, «у праві античних часів спочатку панувало дві основоположні ідеї: право було прив'язано до особи (=особистий принцип), за якого особа підлягала праву місця народження, *lex originis*. Суди, натомість, зверталися в основному лише до їх власного права, *lex fori* (=територіальний принцип). Отже, правовий захист існував тоді, коли *lex originis* був ідентичним *lex fori*. Лише місцевим могли бути забезпечені їх права, чужоземці через це були безправними. Ця концепція також обґрунтовувалася релігійними міркуваннями: оскільки чужоземці не могли брати участі в однаковому культі, вони не могли підпорядковуватися однаковим законам»¹. Також, приміром, у часи середньовіччя «правове становище іноземців ... залишалося доволі складним. Річ у тому, що в Західній Європі відповідно до норм феодального права, іноземець, який проживав на території будь-якого феодала один рік і один день, перетворювався на його серва (кріпака); майно померлого іноземця переходить не до його спадкоємців, а до феодала»².

Здобутком нинішньої цивілізації є наділення рівним обсягом фундаментальних прав та свобод усіх людей на Землі, у тому числі й іноземців (тобто осіб, які не є громадянами держави, в якій вони знаходяться). «Стосовно іноземця мають бути дотримані загально визнані права людини»³ – підкреслюється в юридичній літературі. Цей підхід закріплено в основоположних міжнародно-правових актах, зокрема, в ч. 2 ст. 2 та ст. 6 Загальної декларації прав людини 1948 р.⁴

Поряд з цим, виходячи з доктрини і практики міжнародного права, можна виокремити певні особливості правового регулювання прав іноземців. Зокрема, вони відображаються у обмеженнях, що вводяться в цій сфері. Так, права і свободи людини, в тому числі й іноземців, можуть закріплюватися не повною мірою у випадках, передбачених міжнародно-правовими актами та законами певної держави, й такі обмеження, як правило, продиктовані потребою захисту державного ладу, а також охороною безпеки держави та громадськості, здоров'я і моралі населення, прав і свобод інших осіб. Водночас ст. 3 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р.⁵ визначає ще одну підставу для обмеження прав іноземців. Так, країни, що розвиваються, можуть з належним урахуванням прав людини і свого народного господарства визначати, якою мірою вони гарантуватимуть визнані в цьому Пакті економічні права особам, котрі не є їх громадянами.

Поряд з цим існує група політичних прав, якими іноземці не можуть наділятися взагалі. Найвідомішим прикладом у цій сфері є права, пов'язані з державним управлінням. Так, згідно зі ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.⁶ тільки громадянам держави надається право: брати

участь у веденні державних справ (п. а); голосувати і бути обраним (п. б); допускатися в своїй країні до державної служби (п. с). Як підкреслюється щодо цього в юридичній літературі, «значний вплив на правове становище іноземців чинять міжнародні договори в галузі прав людини. Як правило, громадянські права надаються всім людям, незалежно від їх громадянства; політичні права надаються тільки громадянам; економічні і соціальні права можуть не надаватися іноземцям у силу економічних та інших складностей»⁷.

Також особливим є спосіб міжнародно-правового регулювання прав іноземців. Він полягає в тому, що в рамках міжнародно-правового акта, який регулює права та свободи людини загалом, визначається, за наявності такої потреби, специфіка їх застосування щодо іноземців. Наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. надає кожному, хто законно перебуває на території будь-якої держави, право на вільне пересування і свободу вибору місця проживання (ст. 12) однак щодо іноземців встановлюються особливі правила щодо вислання (ст. 13). Водночас, особливості використання фундаментальних прав і свобод людини окремими категоріями іноземців (працівниками-мігрантами, біженцями, особами без громадянства тощо) можуть передбачатися також окремими міжнародно-правовими актами, прийнятими для визначення їх правового статусу, наприклад, Конвенцією про статус біженців 1951 р., Конвенцією про статус апагридів 1954 р., Міжнародною конвенцією про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. Отже, міжнародне співтовариство не розробило окремого міжнародного договору, який би регулював права і свободи іноземців. Міжнародно-правове регулювання в даній сфері здійснюється шляхом поширення на цю категорію фізичних осіб фундаментальних прав і свобод людини із визначенням особливостей їх застосування. Варто додати, що у 1985 р. під егідою ООН було розроблено Декларацію про права людини щодо осіб, які не є громадянами країни, в якій вони проживають⁸, що хоча й закріпила каталог прав іноземців та відобразила їх специфіку, однак великого практичного значення не отримала. Причина цього, на нашу думку, полягає в тому, що права та свободи іноземців є більш багатограним та складним явищем, яке неможливо врегулювати по-перше, у рамках єдиного документа, а, по-друге, відокремлено від прав людини взагалі. Тому більш ефективно їх регулювати у визначений вище спосіб. Сьогодні він використовується як на універсальному, так і на регіональному рівнях, зокрема, системою захисту прав людини ОБСЄ з тією відмінністю, що під егідою цієї міжнародної організації розробляються не міжнародно-правові акти, а політико-правові документи, які водночас є обов'язковими для держав, які їх підписали.

Незважаючи на те, що система захисту прав людини в рамках ОБСЄ досліджувалась у роботах таких українських вчених, як М. М. Алмаші, М. В. Гаджа, О. В. Гришук, С. П. Кубієвич, В. В. Мицик, Н. Б. Мушак, М. М. Товт, правам іноземців окрема увага, як правило, не приділялась. Однак дане питання повинно бути досліджено, оскільки той розвиток міграційних процесів, що має місце в світі в цілому і в Європі зокрема, викликає потребу в проведенні комплексного вивчення різних аспектів міжнародно-правового регулювання прав іноземців. А ОБСЄ, завдяки своїй інституційній структурі та проведенню регулярних різнорівневих зустрічей, у тому числі з питань «людського виміру», оперативно реагує на порушення прав людини, зокрема іноземців (передусім

біженців, апатридів, працівників-мігрантів), і демонструє, у такий спосіб, реальний стан справ у цій сфері.

Як відомо, ОБСЄ у силу широкого та всеосяжного підходу до розуміння власних завдань одним із ключових елементів своєї роботи визначила так званий людський вимір, під яким розуміється комплекс розроблених у рамках цієї міжнародної організації норм і вивід діяльності, пов'язаних із правами людини та демократією. Акти ОБСЄ, що стосуються «людського виміру», включають також права, суб'єктами яких є передусім іноземці. Йдеться передусім про права, що виникають у зв'язку зі свободою пересування, налагодженням контактів між людьми та возз'єднанням сімей, а також про права біженців, переміщених осіб, осіб, що повертаються, апатридів та про права працівників-мігрантів. Однак, на нашу думку, для того, щоб зрозуміти зміст сучасного регулювання прав іноземців в рамках ОБСЄ, необхідно вивчити витоки даного регулювання.

Якщо говорити про свободу пересування, то в рамках ОБСЄ певне регулювання цього питання набуло закріплення в Заключному акті Нарadi з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.⁹ (далі – Заключний акт 1975 р.), а саме в його розділі, присвяченому співробітництву з гуманітарних та інших питань. Так, розвиток контактів розглядався в ньому як важливий елемент, необхідний для зміцнення дружніх відносин і довіри між людьми. У зв'язку з цим полегшення більш вільного пересування та контактів на індивідуальній, офіційній та офіційній основах між людьми, установами і організаціями було названо однією з цілей співробітництва держав – учасниць ОБСЄ. Дана ціль мала досягатися шляхом вжиття низки заходів у таких сферах: контакти та регулярні зустрічі на основі сімейних зв'язків; возз'єднання сімей; шлюби між громадянами різних держав; поїздки з особистих та професійних причин. Ці заходи зводилися переважно до запровадження сприятливих (доброзичливих, по можливості швидких, позитивних, в гуманному дусі тощо) умов для розгляду різних заяв з питань, пов'язаних з названими сферами та для оформлення документів і віз. Хоча в сфері возз'єднання сімей держави – учасниці ОБСЄ брали на себе й зобов'язання, пов'язані з правовим статусом іноземних громадян на своїх територіях, а саме: проявляти турботу про працевлаштування осіб з інших держав-учасниць, які приїжджають на постійне проживання, і піклуватися про те, щоб їм надавалися рівні з власними громадянами можливості для отримання освіти, медичної допомоги та соціального забезпечення. Також вони прагнули розширювати міжнародне співробітництво шляхом підтримки товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця у сфері подолання проблем із возз'єднанням сімей.

На нашу думку, заходи, які мали вживатися державами – учасницями ОБСЄ у сфері поїздок з особистих і професійних причин, слід кваліфікувати саме як заходи, спрямовані на сприяння свободі пересування в її сучасному розумінні, і, зокрема, такому її аспекту, як перетин державного кордону. Адже, заходи, що мали вживатися в інших сферах, названих вище, спрямовувалися лише на забезпечення налагодження чи зміцнення родинних зв'язків між громадянами різних держав, у зв'язку з чим для них встановлювалися пільги в сфері перетину державного кордону, тощо. Водночас поїздки з особистих і професійних причин охоплюють все різноманіття контактів між фізичними особами різних держав, щоправда, запроваджені Заключним актом 1975 р. заходи, спрямову-

валися поки що не на запровадження повної свободи пересування і перетину державного кордону, а лише на спрощення умов їх здійснення. Так, у сфері пересування держави-учасниці брали на себе зобов'язання полегшити порядок пересування громадян з інших держав-учасниць по їх території з належним урахуванням вимог безпеки.

Щодо перетину державного кордону, то Заключний акт 1975 р. передбачав заходи: поступове спрощення і гнучке застосування порядку виїзду і в'їзду; поступове зниження зборів за візи і офіційні проїзні документи; вивчення, в разі необхідності, способів удосконалення двосторонньої практики консульського обслуговування.

Більш ніж через 10 років з часу прийняття Заключного акта 1975 р. свобода пересування набула закріплення як право фізичної особи. Це мало місце у Віденському документі 1989 р.¹⁰ Згідно з ним, держави брали на себе зобов'язання повністю поважати право кожного на свободу пересування і місця проживання в межах кордонів держави і залишати будь-яку країну, включаючи свою власну, та повертатися в свою країну (п. 20 розділу «Принципи»). Обмеження цього права допускалися за умови, якщо вони були: передбачені законом, сумісним з міжнародно-правовими зобов'язаннями держав, мали характер винятків. Окрім цього, держави – учасниці ОБСЄ мали забезпечувати, щоб цими обмеженнями не зловживали, і вони застосовувалися не довільно, а для забезпечення ефективного здійснення цих прав (п. 21 розділу «Принципи»). Із правом особи на свободу пересування, безумовно, пов'язаний і п. 22 розділу «Принципи», яким передбачено, що держав – учасниці ОБСЄ дозволятимуть всім біженцям, які цього побажають, повертатися в безпеці додому. Отже, у даному випадку свобода пересування вже не ставилася в залежність від причин пересування, як це було зафіксовано в Заключному акті 1975 р., і право на неї означало свободу кожного пересуватися в межах держави та перетинати її кордони з дотриманням передбачених законом обмежень, а також право біженця безпечно повертатися додому.

Згаданий Віденський документ 1989 р. став першим документом ОБСЄ, в якому містилося положення, спеціально призначене для регулювання прав біженців. У подальших документах ОБСЄ, передусім тих, що розроблялися під час самітів цієї організації, набули закріплення зобов'язання держав створювати умови для здійснення біженцями права на участь у виборах, що проводяться в державі первісного проживання (п. 26 Декларації Стамбульської зустрічі на вищому рівні 1999 р.¹¹). Також у п. 43–44 Рішення VI «Людський вимір» Гельсінського документа ОБСЄ 1992 р. «Виклик часу змін»¹² держави підтвердили вагомість існуючих міжнародних стандартів і документів, що стосуються захисту біженців і надання їм допомоги, та взяли на себе зобов'язання розглянути питання про приєднання до Конвенції про статус біженців і до Протоколу до неї, якщо певні держави поки не зробили цього. В багатьох прийнятих на самітах ОБСЄ документах висловлювалася також підтримка діяльності міжнародних інституцій, що займаються наданням допомоги біженцям, як, наприклад, Верховному комісару ООН у справах біженців, Міжнародному Комітету Червоного Хреста, неурядовим організаціям, що діють у цій сфері, та декларувалася необхідність розширення співробітництва з ними. Безумовно, прав біженців

стосувалися положення актів ОБСЄ, присвячені праву на набуття громадянства та праву на свободу пересування.

Загалом, якщо говорити про акти, прийняті на самітах ОБСЄ, то питання біженців порушувались в них передусім у зв'язку із тими воєнними конфліктами, що мали місце на територіях держав-учасниць, зокрема, на Балканах, у Грузії, в Молдові. Тому ОБСЄ ставило за мету розібратися в корінних причинах виникнення великих потоків біженців і серед таких називало: порушення зобов'язань НБСЄ, у тому числі тих, що пов'язані з людським виміром (п. 42 Рішення VI «Людський вимір» Гельсінського документа НБСЄ 1992 «Виклик часу змін»); війни, збройні конфлікти, соціальна ворожнеча та грубі порушення прав людини (п. 32 Рішення VIII «Людський вимір» Будапештського документа 1994 р. «На шляху до справжнього партнерства в нову епоху»¹³). Та обставина, що значні потоки біженців виникали у зв'язку з воєнними конфліктами, які мали місце в державах – учасниках ОБСЄ, вплинула, на нашу думку, на те, що країни не тільки підтверджували свою повагу до закріплених на міжнародному рівні прав біженців, а й в якості основного шляху подолання проблем, що виникають у цій сфері, обирали повернення біженців до держав їх первісного проживання і реінтеграцію. Наприклад, держави – учасниці ОБСЄ засуджували «етнічні чистки» чи масові вигнання населення й декларували утримання від подібної політики; зобов'язувалися створювати умови для безпечного та гідного повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб згідно з міжнародними нормами, а також добиватися їх соціальної реінтеграції в місцях первісного проживання на недискримінаційній основі (п. 10 Декларації Лісабонської зустрічі на вищому рівні 1996 р.¹⁴; п. 22 Хартії Європейської безпеки Стамбульського документа 1999 р.¹⁵); вдосконалювати і здійснювати заходи щодо забезпечення прав та інтересів дітей у збройних конфліктах та поskonфліктних ситуаціях, включаючи дітей-біженців і дітей, переміщених у рамках держави (п. 24 Хартії європейської безпеки Стамбульського документа 1999 р.).

Як і з питань свободи пересування, регулювання правового статусу працівників-мігрантів набуло закріплення в Заключному акті 1975 р. Однак у ньому трудова міграція сприймалася як фактор, що викликає економічні, соціальні, гуманітарні проблеми як у державах, які приймають мігрантів, так і в державах їх походження, та визначалися засади, на яких мало базуватися вирішення цих проблем: цим мали займатися безпосередньо зацікавлені країни, виходячи із їх спільних інтересів та соціально-економічного стану кожної з них, а також беручи до уваги цілі, визначені даним документом.

Подальшими актами, прийнятими на розвиток Заключного акта 1975 р., передбачалися вже більш конкретні заходи в сфері міграції робочої сили. Наприклад, Мадридський підсумковий документ 1980 р.¹⁶ передбачив необхідність: поліпшення статусу працівників-мігрантів та їх сімей, зокрема, у тому, що стосується захисту прав людини (економічних, соціальних, культурних прав); врахування специфічних проблем мігрантів другого покоління; забезпечення чи сприяння викладанню мови і культури країни походження мігрантів, за умови існування розумної необхідності в цьому; вжиття заходів із соціальної та економічної реінтеграції працівників, що повертаються додому, зокрема, у сфері виплати їм пенсій. У Віденському документі 1989 р. держави – учасниці ОБСЄ передбачили ще ряд заходів зі сприяння контактам і возз'єднанню сімей

працівників-мігрантів та розвитку їх освіти та культури, а також визнали те, що питання працівників-мігрантів мають свій людський вимір. Останнє положення набуло розвитку в п. 22 Документа Копенгагенської наради Конференції з людського виміру 1990 р.¹⁷, в якому держави: визнали захист і заохочення прав працівників-мігрантів завданням усіх держав – учасниць, а також те, що як такі вони повинні розглядатися в рамках процесу ОБСЄ; підтвердили свої зобов'язання законодавчо забезпечити права робітників-мігрантів, передбачені міжнародними угодами, учасниками яких вони є, і в майбутніх міжнародних інструментах з даного питання, враховувати те, що дане питання є важливим для них усіх; висловили свою готовність вивчати на майбутніх нарадах відповідні аспекти подальшого заохочення прав працівників-мігрантів та їх сімей. У Паризькій хартії для нової Європи 1990 р.¹⁸ держави знову підкреслили, що проблеми працівників-мігрантів мають свій людський вимір. Однак, у Документі Московської наради Конференції з людського виміру ОБСЄ 1991 р.¹⁹ вже чітко окреслювалися права працівників-мігрантів у сфері освіти і культури, закріплювалося зобов'язання держав вжити заходів, які б дали змогу працівникам-мігрантам брати участь у громадському житті держав, а також те, що питання, пов'язані з правами працівників-мігрантів, можуть бути поставлені в рамках механізму людського виміру. Подальші документи ОБСЄ розширювали обсяг прав легальних працівників-мігрантів, розглядаючи їх уже як членів суспільства приймаючої держави і поширюючи на них положення, які урівнювали в правах з громадянами певної держави.

Отже, загальний аналіз документів ОБСЄ з «людського виміру» дав змогу виділити групи прав іноземців, які знайшли регулювання в них, а саме: права, що виникають у зв'язку із свободою пересування, налагодженням контактів між людьми та возз'єднанням сімей, права біженців, апатридів та права працівників-мігрантів. Окрім цього, даний аналіз засвідчив, що первісно свобода пересування регулювалася в документах ОБСЄ у тісному зв'язку із налагодженням контактів між людьми та возз'єднанням сімей, і тільки у Віденському документі 1989 р. її закріпили як право фізичної особи. Регулювання прав біженців у рамках ОБСЄ формувалося виходячи з причин виникнення великих потоків цієї групи фізичних осіб, передусім через збройні конфлікти, що відбувалися на територіях держав-учасниць цієї міжнародної організації. Тому ОБСЄ приділяла значну увагу праву біженців на повернення до держави їх походження та правам, що сприяли їх реінтеграції. Трудова міграція первісно розглядалася в документах ОБСЄ як проблема, яка має вирішуватися зацікавленими державами на основі визначених документами ОБСЄ засад, однак у подальшому було визнано, що питання працівників-мігрантів мають свій людський вимір і можуть бути поставлені в рамках Віденського і Московського механізмів людського виміру.

1. *Hoffmann B. von, Thor K.* Internationales Privatrecht einschliesslich der Grundzuege des Internationalen Zivilverfahrensrechts. 8. neu bearbeitete Auflage des von Karl Firsching-begründeten Werkes. Muenchen, 2005. S. 44. 2. *Савчук К. О.* Історія міжнародного права: курс лекцій. Київ: «ЦП «КОМПРИНТ», 2013. С. 47. 3. *Лукашук І. І.* Міжнародне право: Общая часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва, 2005. С. 387. 4. *Всеобщая декларация прав человека, принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10.12.1948 г.* URL: <http://zakon>.

rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 27.12.2018). **5.** Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 27.12.2018). **6.** Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, прийнятий 16.12.1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 27.12.2018). **7.** Толстых В. Л. Курс международного права. Москва, 2009. С. 741. **8.** Декларация о правах человека в отношении лиц, не являющихся гражданами страны, в которой они проживают, утвержденная Резолюцией № 40/144 Генеральной Ассамблеи ООН от 13.12.1985 г. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_227 (дата звернення: 27.12.2018). **9.** Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 01.08.1975 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (дата звернення: 10.01.2019). **10.** Итоговый документ Венской встречи государств – участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 15.01.1989 г. (Публикуется в извлечениях). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_081 (дата звернення: 10.01.2019). **11.** Декларация Стамбульской встречи на высшем уровне Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе от 19 ноября 1999 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_167 (дата звернення: 10.01.2019). **12.** Хельсинкский документ СБСЕ 1992 года «Вызов времени перемен» URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39534?download=true> (дата звернення: 11.01.2019). **13.** Будапештский документ СБСЕ 1994 г. «На пути к подлинному партнерству в новую эпоху» URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39558?download=true> (дата звернення: 11.01.2019). **14.** Лиссабонский документ 1996 г. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39543?download=true> (дата звернення: 14.01.2019). **15.** Стамбульский документ 1999 г. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true> (дата звернення: 14.01.2019). **16.** Итоговый документ Мадридской встречи 1980 года представителей государств – участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшейся на основе положений Заключительного акта, относящихся к дальнейшим шагам после Совещания от 06.09.1983 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_080 (дата звернення: 18.01.2019). **17.** Документ Копенгагенского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ от 29.06.1990 г. (Приводится в извлечениях). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082?lang=ru (дата звернення: 18.01.2019). **18.** Парижская хартия для новой Европы. Итоговый документ Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, состоявшегося в Париже 21.11.1990 г. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (дата звернення: 21.01.2019). **19.** Документ Московского совещания Конференции по человеческому измерению СБСЕ от 03.10.1991 г. (Публикуется в извлечениях) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_084/conv (дата звернення: 21.01.2019).

References

1. Hoffmann B. von, Thor K. Internationales Privatrecht einschliesslich der Grundzuege des Internationalen Zivilverfahrensrechts. 8. neu bearbeitete Auflage des von Karl Firsching-begrundeten Werkes. Muenchen, 2005. S. 44. **2.** Savchuk K. O. Istoriia mizhnarodnoho prava : kurs lektsii. Kyiv : «TsP «KOMPRYNT», 2013. S. 47. (ukr) **3.** Lukashuk I. I. Mezhdunarodnoe pravo: Obschaya chast: ucheb. dlya studentov yurid. fak. i vuzov. Izd. 3-e, pererab. i dop. M., 2005. S. 387 (ros) **4.** Vseobschaya deklaratsiya prav cheloveka, prinyata i provozglashena v rezolyutsii 217 A (III) Generalnoy Assamblei ot 10.12.1948 g. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennya: 27.12.2018) (ros). **5.** Mizhnarodnyi pakt pro ekonomichni, sotsialni i kulturni prava, pryiniaty 16.12.1966 r. Heneralnoi Asambleiei OON. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042. (data zvernennia: 27.12.2018). (ukr) **6.** Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava, pryiniaty 16.12.1966 r. Heneralnoi Asambleiei OON. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043. (data zvernennia: 27.12.2018). (ukr) **7.** Tolstyih V. L. Kurs mezhdunarodnogo prava : M., 2009. S. 741. (ros)

8. Deklaratsiya o pravah cheloveka v otnoshenii lits, ne yavlyayuschihsya grazhdanami strany, v kotoroy oni prozhivayut, utverzhdannaya Rezolyutsiyey # 40/144 Generalnoy Assamblei OON ot 13.12.1985 g. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_227. (data zvernennaya: 27.12.2018). (ros) 9. Zaklyuchitelnyiy akt Soveshchaniya po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope ot 01.08.1975 g. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_055 (data zvernennaya: 10.01.2019). (ros) 10. Itogovyy dokument Venskoj vstrechi gosudarstv-uchastnikov Soveshchaniya po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope ot 15.01.1989 g. (Publikuetsya v izvlecheniyah). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_081 (data zvernennaya: 10.01.2019). (ros) 11. Deklaratsiya Stambul'skoj vstrechi na vysshem urovne Organizatsii po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope ot 19 noyabrya 1999 g. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_167 (data zvernennaya: 10.01.2019). (ros) 12. Helsinskiy dokument SBSE 1992 goda «Vyizov vremeni peremen» URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39534?download=true> (data zvernennaya: 11.01.2019). (ros) 13. Budapeshtskiy dokument SBSE 1994 g. «Na puti k podlinnomu partnerstvu v novuyu epohu» URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39558?download=true> (data zvernennaya: 11.01.2019). (ros) 14. Lissabonskiy dokument 1996 g. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39543?download=true>. (data zvernennaya: 14.01.2019). (ros) 15. Stambul'skiy dokument 1999 g. URL: <https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true> (data zvernennaya: 14.01.2019). (ros) 16. Itogovyy dokument Madridskoj vstrechi 1980 goda predstaviteley gosudarstv-uchastnikov Soveshchaniya po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope, sostoyavsheysya na osnove polozheniy Zaklyuchitel'nogo akta, odnosyaschihsya k dalneyshim shagam posle Soveshchaniya ot 06.09.1983 g. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_080 (data zvernennaya: 18.01.2019). (ros) 17. Dokument Kopengagenskogo soveshchaniya Konferentsii po chelovecheskomu izmereniyu SBSE ot 29.06.1990 g. (Privoditsya v izvlecheniyah). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_082?lang=ru (data zvernennaya: 18.01.2019). (ros) 18. Parizhskaya hartiya dlya novoy Evropy. Itogovyy dokument Soveshchaniya po bezopasnosti i sotrudnichestvu v Evrope, sostoyavshegoya v Parizhe 21.11.1990 g. URL: https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_058 (data zvernennaya: 21.01.2019). (ros) 19. Dokument Moskovskogo soveshchaniya Konferentsii po chelovecheskomu izmereniyu SBSE ot 03.10.1991 g. (Publikuetsya v izvlecheniyah) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_084/conv (data zvernennaya: 21.01.2019). (ros)

Protsenko I. The rights of foreigners as a component of the OSCE's «human dimension»

The article emphasizes that the international community has not developed a special international treaty that would regulate the rights and freedoms of foreigners. International legal regulation in this sphere is carried out by extending to this category of individuals the fundamental rights and freedoms of the person with the definition of the peculiarities of their application. Indeed, the rights and freedoms of foreigners are more multifaceted and complex, which cannot be settled through a single document, is separated from human rights in general. Today, this way of legal regulation of the rights of foreigners is used both at the universal and regional levels, in particular, the OSCE human rights protection system, which, due to its institutional structure and regular multidimensional meetings, including on the issues of «human dimension», responds promptly to violations of human rights, including foreigners (primarily refugees, stateless persons, migrant workers) and thus demonstrates the real state of affairs in this area.

A general analysis of the OSCE documents on the «human dimension» has made it possible to identify groups of rights of foreigners who have found regulation in them, namely: rights arising from freedom of movement, establishing contacts between people and family reunification, refugee rights, stateless persons and the rights of migrant workers. In addition, this analysis showed that, initially, freedom of movement was regulated in the OSCE documents in close connection with the establishment of contacts between people and family reunification,

and only in the Vienna document 1989 it was established as the right of an individual. The regulation of the rights of refugees within the framework of the OSCE was formed on the basis of the causes of large flows of this group of individuals, the main among which were armed conflicts that took place in the territories of the states-participants of this international organization. Therefore, the OSCE paid great attention to the right of refugees to return to their state of origin and the rights that facilitated their reintegration. Labour migration was initially considered in the OSCE documents as a problem that should be addressed by interested States on the basis of the OSCE documents, but it was further recognized that the issue of migrant workers has a human dimension and can be raised within the framework of the Vienna and Moscow Human Dimension Mechanism.

Key words: rights of foreigners, Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE human dimension.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-398-407

УДК 341.171

Л. Г. ФАЛАЛЄЄВА,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМУВАННЯ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПРАКТИКА ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ

У дослідженні висвітлено особливості правового статусу та еволюції юрисдикції, постлісабонський період реформування Суду ЄС, його роль у захисті основоположних прав у правопорядку ЄС. Зазначено, що наразі Суд ЄС є узагальненою назвою Суду і Загального суду як складових елементів судової системи інтеграційного об'єднання, кожний з яких у межах власної юрисдикції забезпечує дотримання права в тлумаченні та застосуванні установчих договорів. Проаналізовано сучасну практику захисту основоположних прав у Суді ЄС та доктринальні погляди з окреслених питань.

Ключові слова: право ЄС, Суд ЄС, Суд, Загальний суд, основоположні права, судова система ЄС, юрисдикція.

Фалалєєва Л. Г. Реформирование Суда Европейского Союза и практика защиты основополагающих прав

В исследовании освещены особенности правового статуса и эволюции юрисдикции, постлисабонский период реформирования Суда ЕС, его роль в защите основополагающих прав в правовом порядке ЕС. Отмечено, что на данном этапе Суд ЕС является обобщенным названием Суда и Общего суда как составляющих судебной системы интеграционного объединения, каждый из которых в пределах собственной юрисдикции обеспечивает соблюдение права в толковании и применении учредительных договоров. Проанализирована современная практика защиты основополагающих прав в Суде ЕС и доктринальные взгляды по теме исследования.

Ключевые слова: право ЕС, Суд ЕС, Суд, Общий суд, основополагающие права, судебная система ЕС, юрисдикция.

Falaliev L. H. Reform of Court of Justice of the European Union and practice of fundamental rights protection

The peculiarities of the legal status and evolution of jurisdiction, the post-Lisbon period of